

Müze olarak kullanılan Mahmud Paşa Camii'nin içinden bir görünüş

minberi, mahfil ve mihrap gibi kısımları da tamamen ortadan kalkmıştır.

Sofya Ulucamii kare bir plana göre erken Osmanlı mimarisi karakterinde taş ve tuğladan yapılmıştır. Ortada inşa edilen dört pâyeye mekânı dokuz bölüme ayırmaktadır. Böylece Mahmud Paşa Camii ulucamiler mimarisinde orta büyüklükte bir cami mekânına sahip olmuştur. Bu dokuz bölümün üstleri 9,30 m. çapında birer kubbe ile örtülmüştür. Evliya Çelebi'nin verdiği abartılı ölçülere göre caminin üzerinde on sekiz kubbe yer alır. Ulucamilerde ortadaki dört pâyenin içinde kalan bir bölümde genellikle bir şadırvan bulunur. Muhtemelen burada da böyle bir şadırvan vardı. Bunun üstündeki kubbenin diğerlerinden biraz daha yüksek olması ve ortasında bir aydınlık feneri bulunması gerekirdi. Müzeye dönüştürüldükten sonra bu mimari unsurlar da bütünüyle ortadan kaldırılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Evliya Çelebi, *Seyahatnâme* (Dağlı), III, 224; Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mimârî Eserleri IV*, s. 104-105; Danişmend, *Kronoloji*², V, 10-11; Mehmet İpşirli, "Bulgaristan'daki Türk Vakıflarının Durumu", *TTK Belleten*, LIII/207-208 (1989), s. 696-697; M. C. Şehâbeddin Tekindağ, "Mahmud Paşa", *İA*, VII, 188.

SEMAVİ EYİCE

MAHMUD ZOKAYDÎ

(1877-1944)

Şâfiî fıkıh âlimi ve mutasavvıf.

Siirt'in Halenze (Bağtepe) köyünde doğdu. Babası Şeyh Abdülkahrâr Zokaydî, annesi Sâliha Hanım'dır. Dedesi Mahmud, büyük dedesi meşhur âlimlerden Molla

Halil Siirdî'dir (ö. 1843). Hz. Ömer'e nisbet edilen ailesi Bitlis Hizan'dan Siirt'e gelerek Zokayd (Kayabağlar) beldesine yerleşti ve "Beytâ Melle Halil" (Molla Halilgiller) diye tanındı. Mahmud, klasik medrese tahsili yaptı ve Şeyh Abdurrahman Tâhî'nin halifesi olan babası Şeyh Abdülkahrâr Zokaydî'den icâzet aldı. Arapça, fıkıh, akaid, tefsir, hadis ve tasavvuf alanında iyi bir öğrenim gördü ve babasının Zokayd'daki medresesinde müderris olarak ders vermeye başladı. Daha sonra bölgenin ileri gelen âlimlerinden Hazret lakaplı Şeyh Ziyâeddin Nurşîni'den mânevî terbiye aldı ve şeyhi tarafından halife tayin edilerek irşadla görevlendirildi. Zokaydî memleketine dönünce babasının vefatı üzerine onun medrese ve tekkesinin başına geçti. Adı kısa zamanda yayıldı, vaazları ve sohbetleriyle halkı eğitmeye çalıştı, sosyal ve siyasal sorunların çözümünde önemli rol oynadı. Başta kendi çocukları Ahmed, Haydar, Ma'sum, Cüneyd, Selâhaddin, Fudayl ve Yahyâ olmak üzere çok sayıda talebe yetiştirdi.

Millî Mücadele yıllarında talebeleriyle beraber Ruslar'a ve Ermeniler'e karşı Bitlis dağlarında savaştı. 1922-1923'te büyük oğlu Molla Ahmed'in hastalığı sebebiyle Beyrut'a gitti. Burada kaldığı süre içerisinde yörenin âlim ve şeyhleriyle tanıştı, onlarla ilmî müzakerelerde bulundu. Bu seyahati esnasındaki izlenimleriyle ilgili *es-Seyâha ilâ Beyrût* adlı bir kitap yazdı. Herhangi bir ilişkisi olmadığı halde Şeyh Said hadisesinden sonra 1925'te tutuklanarak hapse atıldı ve Antalya'ya sürgüne gönderildi, hapishanelerde işkencelere mâruz kaldı. Bu sürgün sırasında Said Nursi ve diğer bazı âlimlerle mektuplaştı. İnsanları sürgüne yollamanın yanlışlığını Başvekil İsmet Paşa, Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa ve Dahiliye Nâzırı Cemil Paşa'ya dilekçeler yazarak bildirdi (Fudayl Zokaydî, s. 20-21). Sürgün esnasında baştan geçenleri *et-Teb'îd ilâ Anıyalya ve's-seyâha fî diyâri'l-İslâm* isimli kitabında anlattı. Dönemin ulemâ profilini gözler önüne serdiği eserinde Cumhuriyet dönemi hakkında kayda değer bilgiler yer alır (Sevgili, *İbrahim Hakkı ve Siirt Uleması*, s. 447-471). Bu kitabında Burdur'da bir ilmî münazara vesilesiyle tanıştığı M. Said Hatipoğlu'nun babası Hacı Muhammed Efendi Hatipzâde ile olan dostluklarından bahseden Zokaydî, Antalya ve Korkuteli'nde sık sık görüştüğü şahsiyetler arasında Antalya müftüsü Ahmed Hamdi Efendi, Hacı Rifat Efendi, Korkuteli müftüsü Hüseyin Efendi, Abdurrahman

Çelebi, Mısır asıllı Ahmed Bedevî ve kardeşi İbrâhim ed-Desûkî'nin adlarını anar. İki yıl Korkuteli ilçesinde, bir yıl Antalya merkezde olmak üzere toplam üç yıl süren sürgünün ardından Mustafa Kemal, düzenlediği kongrelere destek vermesi için onunla mektuplaştı. Fevzi Çakmak, doğudaki aşiret isyanları hakkında fikrini almak için bizzat Zokayd'a gelerek kendisiyle görüştü. Zokaydî vefatında babasının kabrinin bulunduğu Zokayd Kabristanı'nda defnedildi.

Eserleri: *ed-Dâ' ve'd-devâ'* (mezhepler tarihi, tasavvuf ve İslâm tarihine dair çeşitli konuları içeren eserde doğudaki aşiret isyanları hakkında bilgi verilir. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi'nde bir proje kapsamında eser Abdullah Ünal tarafından tercüme edilmiş [*Molla Mahmûd es-Siirdî'nin ed-Dâu ve'd-Devâu Adlı Eserinin Tahkik, Tercüme, Hadislerinin Tahrici*, 2008], Âbid Sevgili de *Şeyh Mahmud ez-Zokaydî ve ed-Dâ' ve'd-Devâ' Adlı Eseri* başlığıyla yüksek lisans tezi hazırlamıştır [2011, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü]), *Şerhu'l-Mâfüvvât* (büyük dedesi Molla Halil Siirdî'nin eseri üzerine yazdığı bir eser olup yazma nüshası torunlarından Molla Sıbgatullah'ın Zokayd'daki kütüphanesinde bulunmaktadır), *Kitâbü'l-Hukûk ve's-şoḥbe*, *Kitâb fî bahşi'l-eymân ve't-ḫalâk*, *Târîhu en-sâbi'l-enbiyâ'*, *Hülâsatü Edebi'd-dîn ve'd-dünyâ* (Mâverdî'nin eserinin özeti), *es-Seyâha ilâ Beyrût*, *et-Teb'îd ilâ Anıyalya ve's-seyâha fî diyâri'l-İslâm* (yazma nüshası Molla Sıbgatullah'ın kütüphanesinde mevcuttur), *er-Risâle fî 'ilmi'l-ḳavâfi ve'l-ʿarûz*, *er-Risâle fî'l-ferâ'iz*, *er-Risâle fî't-tecvîd*, *Risâletü İzâleti's-şübehi fî tezkîyeti'l-luḫum fî'l-İslâm*, *er-Risâletü'l-menḳüle min Fetâvâ İbn Teymiyye fî bahşi'l-eymân*, *er-Risâle fî'd-ḳâdi ve't-tâ* ("dâd" ve "tâ" harflerinin mahreçleri hakkındadır), *Risâle fî beyâni'l-mu'âşere*, *Risâle fî resmî'l-ḫaḫ*, *Hülâsatü'n-Nuḫbe fî fenni muşṭalâhi'l-ḫadîs*, *Tavzîḫü'l-mesâlik* (İbn Mâlik'in *el-Elfiyye*'sinin şerhidir). Müellifin bunların dışında Türkçe, Arapça, Kürtçe ve Farsça çok sayıda şiiri, hutbesi ve mektubu vardır (*et-Teb'îd*, s. 87-108; Sevgili, *İbrahim Hakkı ve Siirt Uleması*, s. 446).

BİBLİYOGRAFYA :

Mahmud Zokaydî, *et-Teb'îd ilâ Anıyalya ve's-seyâha fî diyâri'l-İslâm*, Sıbgatullah Sevgili özel kütüphanesi, s. 87-108; Fudayl Zokaydî, *Menâkıbü'l-vâlidî'l-üstâz eş-Şeyh Mahmûd ez-Zokaydî ve'l-ced eş-Şeyh 'Abdülkahrâr*, Sıbgatullah Sevgili özel kütüphanesi, s. 20-21, 38, 39, 41,

42, 43, 44, 81; Metin Bozan, "Şeyh Mahmud ez-Zokaydî ve Kitâbü'd-Dâ' ve'd-Devâ' Adlı Eseri", *Uluslararası Siirt Sempozyumu Bildirileri* (haz. Mehmet Bilen v.dğr.), İzmir 2007, s. 226-237; a.mlf., "Şeyh Cüneyd ez-Zokaydî ve 73 Fırka'ya Dair Haşiyesi", *Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi*, VIII (2012), s. 5; Mehmet Macit Sevgili, "Şeyh Mahmud Zokaydî ve Şeyh Fudayl Zokaydî'nin Hayatları", *Uluslararası Siirt Sempozyumu Bildirileri*, s. 725-734; a.mlf., "Şeyh Mahmud Zokaydî'nin Antalya Sürgün Hatıraları", *İbrahim Hakkı ve Siirt Üleması Sempozyumu Bildirileri* (haz. Ahmet Erkol – Abdurrahman Adak), Siirt 2008, s. 443, 444, 446, 447-471; Adnan Memduhoğlu, "Molla Halil es-Siirdî ve Usûlü'l-Fıkh Adlı Yazma Eseri", a.e., s. 294-297.

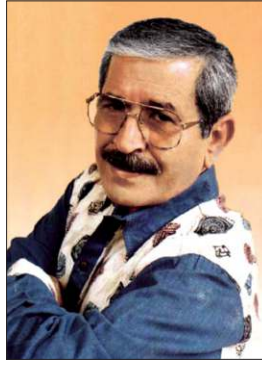
ADNAN MEMDUHOĞLU

MAHZUNİ ŞERİF

(1939-2002)

Türk halk şairi, âşık.

Maraş'ın Afşin ilçesinin Berçenek köyünde doğdu. Asıl adı Şerif Cırık'tır. Kaynaklarda doğum yılı farklı şekillerde verilmekle beraber kendisi "Geldim" başlıklı şiirinin ilk dörtlüğünde, "Tevellüdüm merhak ise milad-ı otuz dokuz" der (Zaman, s. 504). Babası Bargineklî Ağuçan Türkmenleri'nden Zeynel Efendi, annesi Döndü Hanım'dır. Çocukluğunda Elbistan'ın Âlebey köyünde Lutfi Efendi Medresesi'nde Kur'an öğrendi. Köyünde ilkokul açılınca buradan 1956'da mezun oldu. 1957'de girdiği Mersin Astsubay Okulu'nu 1959'da bitirdi. 1960'ta Ankara Ordu Donatım Teknik Okulu'nda kısa bir eğitim ve Sivas'ta beş ay devam eden stajyerlik sonunda askerlikle ilişkisini kesti. Saz çalmaya ve şiir söylemeye başladı. 1960'lı yıllardan itibaren özellikle plaklara okuduğu türkülerle tanındı. Başta Alevî-Bektaşî toplulukları olmak üzere Anadolu'da büyük ilgi gördü. Türkiye ve Almanya'da verdiği konserlerde çalıp söylediği türküler yanında aşırı sol söylemlerinden dolayı zaman zaman sorgulandı. 12 Mart 1972 muhtırasının ardından Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının idam edilmesi üzerine, "Erim erim eriyenin" türküsünden dolayı dört ay hapse mahkûm edildi. Yargılanma ve tutuklanmaları daha sonra artarak devam etti. 1989-1991 yıllarında kurucularından olduğu Ozanlar Derneği'nin genel başkanlığını yaptı. 1997 Haziranında Almanya'da bulunduğu bir sırada beyin kanaması geçirdi ve tedavi gördü. 2001 yılı başlarında yeniden rahatsızlandı, bir süre yoğun bakımda kaldıktan sonra sağlığına kavuştuysa da 17 Mayıs 2002 tarihinde Almanya'nın Köln şehrinde öldü. Cenazesi Türkiye'ye getiril-

Mahzuni Şerif

lip Nevşehir Hacı Bektaş-ı Veli Külliyesi'nin çilehâne kısmında defnedildi.

Mahzuni, gerek aşk ve toplumsal içerikli gerekse sol ağırlıklı ideolojik şiirleriyle tanınmıştır. Bazı şiirleri muhteva, kafiye, ölçü ve nazım bakımından başarılı olduğu halde birçok şiiri için aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Bu şiirlerinde diğer saz şairlerinde de sık sık görülen kafiye, vezin ve nazım hataları fazlacadır. Şiirlerinde bilhassa Pîr Sultan, Âşık Veysel ve Davut Sulârî'den etkilendiğini, Âşık Veysel için yazıp söylediği bir şiiri okuduğu plağın başındaki konuşmasında, "Ben Mahzuni olmuştum tarihî geleneğim Pîr Sultan'dan, özlemim senden, sesim Davut Sulârî'den ve yüreğim Hak'tandır" şeklinde ifade etmiştir (Yeni Ortam, 14 Mart 1974; Aktaş, s. 88-89).

550 kadar şiiri bulunan Mahzuni'nin bunları aşk şiirleri, inanç şiirleri, sosyal muhtevalı şiirler ve taşlamalar, siyasal içerikli ideolojik şiirler olmak üzere dört grupta değerlendirmek mümkündür. Toplumun her kesimi tarafından sevilmesini sağlayan ve kendisine haklı bir şöhret kazandıran aşk şiirleri gerek edebî değer bakımından gerekse âşık edebiyatı içinde önemli bir yere sahiptir. Hemen hepsi kendisi tarafından bir besteye bağlanan ve türküler olarak da söylenen bu şiirlerin tamamı plağa okunmuş, birçoğu TRT repertuarında yer almıştır. "İşte gidiyorum çeşm-i siyâhım / Önümüze dağlar sıralansa da / Sermayem derdimdir servetim âhım / Karardıkça bahtım karalansa da" gibi şiirler onun dikkate değer şiirleridir.

Seyyid olduğunu söyleyen Mahzuni, Alevî-Bektaşî inancına sıkı sıkıya bağlıydı. "On iki evlâdın on iki milyon / Uyan İmam Ali gör neler oldu / Bir değil beş değil Yezid'in kahır / Uyan İmam Ali gör neler oldu / Senin çadırına Mervan'lar doldu" gibi şiirlerinde Hz. Ali yanında on iki imam, Hacı Bektaş-ı Veli başta olmak üzere Alevî-

Bektaşî inancı içinde yer alan isimleri sık sık anarak yüceltmıştır. Bunlardan bazıları günümüzde cem âyinlerinde semah dönülürken ezgi eşliğinde okunmaktadır.

Mahzuni'nin büyük halk kitleleri tarafından sevilmesinde önemli payı olan şiirlerinin bir bölümü sosyal içerikli şiirleri ve taşlamalarıdır. Çalışan bütün kesimler, köylüler, işçiler, kimsesizler, Almanya'da çalışan Türk işçileri, hastalar, yoksullar, Çingeneler bu şiirlerle anılmış; merhametsiz zenginler, paraya doymayan doktorlar, görevini yerine getirmeyen ve kötüye kullanan devlet yetkilileri, dünyayı sömüren Amerika yerilmiştir. Mahzuni Şerif yaşadığı dönemdeki bütün siyasal olaylarla yakından ilgilenmiş, bunlardan bir kısmının içinde yer almış ve onaylamadığı siyasîleri taşlamaktan geri durmamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Süleyman Yağız, *Berçenekli Aşık Mahzuni*, İstanbul 1976; A. İhsan Aktaş, *Anadoluyu Kucaklayan Ozan Mahzuni Şerif*, Ankara 1999; Cemil Çiftçi, *Maraşlı Şairler Yazarlar Alimler*, İstanbul 2000, s. 203-204; Süleyman Zaman, *Mahzuni Şerif / Yaşamı Dünya Görüşü Şiirleri*, Ankara 2000; A. İ. Afşaroğlu, "Âşık Mahzuni Şerif", *Yeni Ortam*, İstanbul 24 Ocak 1973; S. Serpil Savcıoğlu, "Âşık Mahzuni'nin Şiiri", *Halkbilimi*, sy. 7, Ankara 1975, s. 12-25; a.mlf., "Âşık Mahzuni'nin Şiiri", a.e., sy. 8 (1975), s. 12-13; "Mahzuni", *TDEA*, VI, 121.

NURETTİN ALBAYRAK

MAKDİŞ, Mahmûd b. Saîd

(محمود بن سعيد مقديش)

Ebü's-Senâ Mahmûd b. Saîd Makdîş
es-Sefâküsî el-Mâlikî
(ö. 1228/1813)

Tunuslu fakih ve tarihçi.

1154 (1741) yılında Sefâkus'ta (Sfaks) doğdu. Asil bir aileye mensuptur. İlk eğitiminin ardından Muhammed ed-Dernâvî el-Lîbî'den, Zeytûne Camii'nde Kâsım el-Mahcûb, Muhammed eş-Şahmî ve Abdullah es-Sûsî el-Mağribî gibi âlimlerden dinî ilimleri okudu. Daha sonra Cerbe'ye giderek İbrâhim el-Cemmenî Zâviyesi'nde kaldı ve oradaki âlimlerin derslerine devam etti. Mısır'da bulunduğu dönemde Ezher'de Ahmed ed-Demenhûrî ve Hasan b. İbrâhim el-Cebertî'den riyâzî ilimler tahsil etti. Ali b. Ahmed el-Adevî es-Saîdî'den fıkıh ve hadis okudu. Mısır'a ne zaman gittiği ve ne kadar kaldığı bilinmiyorsa da kendisi 1201'de (1787) İskenderiye'de olduğunu belirtir ve şehir hakkında kısa bilgi verir. Ezher'de bulunduğu süre içinde bir yandan ilim meclislerine devam ederken bir yandan da geçimini temin etmek